

zu einer Theorie der Transformation der ex-sozialistischen Länder Osteuropas // Merkel W. (Hrsg.) Systemwechsel. 1. Theorien, Ansätze und Konzeptionen. – Opladen, 1996. – S. 141-171; **10.** Bunce V. Comparing East and South // Journal of Democracy. – 1995. – Vol. 6. – № 3. – P. 90-112; **11.** Gill C. A new turn to authoritarian Rule in Russia? // Democratization. – 2006. – February. – Vol. 13. – Issue 1. – P. 58-77; **12.** Henderson K. and Robinson N. Post-Communist Politics. An introduction. Prentice Hall Europe. – L., 1997. – 424 p.; **13.** Matheson A. Modernisacja sektora publicznego: nowy program. Przegląd dwóch dekad modernizacji z perspektywy zarządzania zasobami ludzkimi // Sluzba cywilna. – 2003/2004. – № 7. – S. 29–52; **14.** Offe C. Capitalism by Democratic Design? Democratic Theory Facing the Triple Transition in East-Central Europe // Economic Institutions, Actors and Attitudes; East-Central Europe in Transition / Eds. G. Lengyl, C. Offe and J. Tholen. – Budapest, 1992. – P. 11-34; **15.** Poznanski K. Transition and its Dissenters: An Introduction // East European Politics and Society. – 1999. – Vol. 15. – № 2. – P. 230-249; **16.** Przeworski A. Democracy and the market, political and economic reforms in Eastern Europe and Latin

America. – N.Y.: Cambridge Univ. Press, 1991. – 210 p.; **17.** Roeder Ph.G. The Revolution of 1989: Postcommunism and the Social Sciences // Slavic Review. – 1999. – Vol. 58. – № 4. – Winter. – P. 742-764.

Tetiana Fedorchak

Political Transformation of Czech Republic: a Special Case among Post-Socialism Countries

The author studies social and political changes in modern Czech Republic in the context of post-socialism development of countries Central and Eastern Europe and marks, that there are about ten differences of democratization of countries in a region; proves that the peculiarities of transformation in this country in a transitional period confirms absence of the unique optimum strategy on a way to the democratic political system and market economy; these factors of democracy complement each other and, in connection with the features of country, whether win, whether test failures.

Key words: Czech republic, post-socialism countries, democracy, political and economic reforms, transformation, democratization.

УДК: 342.54:305 (477)

© **Ірина Цікул**
(м. Чернівці)

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГЕНДЕРНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

У статті автор здійснює аналіз системи правових засобів налагодження гендерних відносин в Україні. Сьогодні основним нормативно-правовим актом, що регулює проблеми гендерної рівності в Україні, є Закон України „Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків” (2005), окремий розділ якого присвячений забезпеченню прав і можливостей жінок у громадсько-політичній сфері. На думку автора статті основною проблемою вітчизняного законодавства у сфері гендеру є декларативність його положень. Більшість загальних норм щодо неприпустимості дискримінації, рівності прав і свобод, їх охорони та захисту не реалізуються на практиці.

Ключові слова: гендерна рівність, гендерний паритет, дискримінація, законодавча ініціатива, гендерне законодавство, гендерне квотування.

Проголосивши себе демократичною, соціальною і правовою державою, Україна обрала для себе політичний і правовий орієнтир, досягнення якого передбачає конструктивні дії, перегляд суспільних ідеалів і структури суспільних зв'язків. Серед останніх важливе місце посідають соціально-статеві, які у демократичних суспільствах регулюються з позиції рівності жінки та чоловіка. Гендерна рівність виступає складовою загального принципу рівності як основи демократичного устрою держави й суспільства. Принцип рівності – це універсальна категорія, яка виключає дискримінацію за будь-якою ознакою: раси, релігії, кольору шкіри, соціального статусу. Рівність за ознакою статі відображає тільки один, але дуже вагомий елемент у конструкції загального принципу рівності [5, с. 67-68].

На сьогодні в Україні громадяни позбавлені досконалої системи правових засобів налагодження гендерних відносин. Поділ ролей відбувається переважно стихійно, коли лише формуються, хоча й надто повільно, нові підходи до творення правових основ гендера. Оскільки право як найвища форма соціальної взаємодії має високу гуманітарну цінність, якою не завжди володіють інші соціальні регулятори, його вплив на гендерні відносини призводить до позитивних зрушень. Саме тому за умов існування сучасних правових механізмів недоцільно залишати гендерне питання в архаїчному стані стихійної саморегуляції.

Правове регулювання державної гендерної політики здійснюється нормативно-правовими актами двох рівнів: наднаціонального (міжнародні правові акти, ратифіковані Україною) та національного (національні нормативно-правові акти щодо рівноправності жінок і чоловіків). Проте, на нашу думку, утвердження рівності обох статей, забезпечення їх рівних прав і можливостей потребує вдосконалення й оптимізації функціонування всієї правової системи України, оскільки без підвищення ефективності галузевого законодавства щодо гендерної рівності неможливо забезпечити успішний розвиток гендерної політики.

Метою статті є аналіз системи правових засобів налагодження гендерних відносин в Україні.

Також на сьогодні в Україні дискусійним видається питання щодо методу регулювання гендерних відносин. З одного боку, широко використовується диспозитивний метод, який передбачає надання жінкам цілого спектра прав та можливостей, що забезпечують

їх рівність поряд із чоловіками, а жінки залежно від індивідуальних потреб, користуються тими чи іншими правами [5, с. 74]. З іншого боку, значного поширення набула практика застосування імперативного методу, суть якого полягає у введенні в органах влади та управління, а також на підприємствах обов'язкових квот для представниць жіночої статі. Таким чином, відповідні органи формуються з чоловіків та жінок, при цьому пропорційна кількість представників кожної статі є нормативно встановленою [1, с. 99].

Варто зауважити, що такі заходи є гендерно асиметричними, однак проблему гендера слід розглядати в конкретних життєвих умовах, а не в абстрактній площині. Сьогодні дані умови призвели до того, що майже всі керівні чи управлінські посади займають чоловіки. Закріплення в законодавстві рівних прав буде ефективним лише за умови фактичного існування рівних стартових можливостей. Однак такі можливості в сучасних умовах не є рівними, тому вже на початкових стадіях здійснення прав, наприклад, у сфері політичних відносин, перевагу мають чоловіки. Для виправлення ситуації необхідне проведення відповідної державної політики.

Принцип рівності прав жінок та чоловіків закріплені в Конституції України. Зокрема, ст. 24 Конституції гарантує рівність прав і свобод усім громадянам та відсутність обмежень за ознаками статі. У ст. 24 Конституції України також зазначено, що „Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти та професійній підготовці, у праці та винагороді за неї” [4, с. 10]. Однак наявність гендерних проблем в українському суспільстві та їх обширність ставить під сумнів реальність дотримання норм Конституції. Рівне виборче право гарантується, зокрема, і п. 1 ч. 5 ст. 3 Закону України „Про вибори народних депутатів України”, згідно з якою заборонено вживати привілеї чи обмеження кандидатів у депутати за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [2]. Слід також відзначити, що Україна офіційно приєдналася до світових стандартів законодавчого врегулювання виборчого процесу, що засвідчує наміри нашої держави забезпечувати рівні можливості для жінок і чоловіків у виборчому процесі.

Однією з перших законодавчих ініціатив по формуванню гендерного паритету в українському суспільстві була постанова ВРУ „Про Декларацію про загальні засади державної політики України стосовно сім'ї та жінок” (1999) [6], якою проголошувалося, що Україна гарантує та забезпечує рівні права і можливості жінкам і чоловікам відповідно до основних прав та свобод людини; забезпечує ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок; гарантує і забезпечує повну і рівноправну участь жінок у політичному,

економічному, соціальному і культурному житті суспільства; забезпечує неухильне додержання законодавства України та норм міжнародного права стосовно сім'ї та жінок. Вказувалося, що положення Декларації про загальні засади державної політики України щодо сім'ї та жінок є основою для подальшого розроблення законів та інших нормативно-правових актів з питань становища сім'ї та жінок. Однак, сфера соціального, згідно з цією постановою, звужувалася для українських жінок до меж сім'ї та відновлення позитивного балансу демографічних показників українського суспільства.

Сьогодні проблеми гендерної рівності регулюються в Україні Законом України „Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків” (2005). Його ухваленню передувала інтенсивна законотворча робота депутатів декількох скликань ВРУ. Зокрема, у травні 2001 р. за ініціативою народних депутатів Ковалко М., Самойлик К., Ромовської З., Остах І. був зареєстрований Проект Закону про державні гарантії рівних прав і можливостей чоловіків і жінок [13]. Згідно з депутатською ініціативою особливого регулювання потребують гендерні відносини в політичній сфері, тому окремі статті законопроекту були присвячені: (1) забезпеченню рівних прав та можливостей чоловікам і жінкам у виборах та виборних органах; (2) висуненню кандидатів у депутати: при висуненні кандидатів від виборчих об'єднань (виборчих блоків) у списках кандидатів має бути рівна кількість чоловіків і жінок від загального числа кандидатів, у тому числі серед перших двадцяти, з різницею в одну кандидатуру; (3) співвідношенню прізвищ чоловіків і жінок у списках кандидатів у депутати: у кожному із списків різниця в кількості кандидатів від чоловіків і жінок не повинна перевищувати одне прізвище; в кожному списку прізвища кандидатів у депутати чоловіків та жінок чергуються; така пропорція має бути збережена й після того, як із списків, завірених виборчою комісією, виборче об'єднання виключає деяких кандидатів з певної причини; (4) дотриманню принципу рівних можливостей чоловіків і жінок у списках кандидатів від політичних партій: у списках кандидатів, висунутих на виборні посади від політичних партій, має витримуватися принцип рівних можливостей чоловіків і жінок на представництво в керівних органах – 50/50, з різницею в одну кандидатуру; (5) забезпеченню виборчою комісією пропорції чоловіків і жінок у виборчих списках: у разі невиконання вимоги, виборча комісія повідомляє відповідне виборче об'єднання (виборчий блок), політичні партії протягом доби про наявне порушення. Виборча комісія відмовляє в реєстрації списків, якщо виборче об'єднання (виборчий блок, політична партія) протягом доби відмовляються внести зміни до списку кандидатів. Рішення виборчої комісії може бути оскаржене до вищестоящої комісії або суду; (6) дотриманню рівного представництва чоловіків і жінок при формуванні виборчих комісій: при формуванні складу Центральної виборчої комісії,

окружних, територіальних й дільничних виборчих комісій, комісій референдуму необхідно дотримуватися рівного представництва чоловіків і жінок з різницею в одну кандидатуру. Однак, зважаючи на недостатнє обґрунтування окремих положень законопроекту, його було відхилено.

У 2002 р. за ініціативою народного депутата Зварича Р. був внесений черговий проект Закону про забезпечення рівності прав жінок та чоловіків [14], ст. 18 якого пропонувалося регулювати дотримання рівності політичних прав чоловіків та жінок виключно на рівні об'єднань громадян. Цей законопроект не витримує критики з позицій відсутності розгорнутого визначення багатьох термінів, а наведений перелік термінів має ряд суттєвих недоліків. Наприклад, дискримінація визначається як: 1) різне ставлення до жінок і чоловіків, що пов'язано з їхньою статтю; 2) різне ставлення до жінок і чоловіків, що пов'язано з їхнім батьківством, сімейними обов'язками або через інші причини, зумовлені статтю. Водночас дискримінація не може зводитись просто до різного ставлення до жінок і чоловіків, а може враховувати лише ті випадки, коли воно пов'язане з позбавленням чи обмеженням особи в правах або наданням одній особі порівняно з іншими переваг у правах за ознакою статі. Різне ставлення є неоднозначним поняттям і може втілювати як негативний зміст – дискримінацію, так і позитивний – право на відмінності.

Зважаючи на таке вузьке і не зовсім адекватне розуміння гендерного виміру рівності політичних прав, законопроект був знятий з подальшого розгляду. Повторну спробу Зварич Р. зробив наступного, 2003 р., подавши законопроект з аналогічною назвою [15]. Однак, зважаючи на ідентичність законодавчих ініціатив та те, що більшість статей запропонованого проекту повторюють відповідні положення Конституції України, яка є документом прямої дії і не потребує дублювання в окремому законі, а також положення кодексів та законів України, які передбачають рівні права для чоловіків та жінок, його також було відхилено.

І тільки після 2004 р., коли Україна остаточно і незворотно визначилася з євроінтеграційною стратегією свого розвитку, уникнення розгляду та ухвалення відповідного законодавства стало фактично неможливим. Уже в 2005 р. було прийнято Закон України „Про забезпечення рівності прав жінок та чоловіків” [3]. Метою даного закону виступає досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства. В законопроекті чітко визначені основні засади та напрямки державної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Ще однією сильною стороною названого закону є визначення механізмів забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків та окреслення меж відповідальності суб'єктів права за порушення даного законодавства.

Цікавим видається Розділ III, присвячений

забезпеченню прав та можливостей жінок і чоловіків у громадсько-політичній сфері. Цим законом встановлюється:

- забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у виборчому процесі: рівні виборчі права та можливості жінок і чоловіків забезпечуються законодавством України; політичні партії, виборчі блоки під час висунення кандидатів у народні депутати України в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі передбачають представництво жінок і чоловіків у відповідних виборчих списках; контроль за цією вимогою здійснюють виборчі комісії;

- забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у сфері державної служби та служби в органах місцевого самоврядування: призначення на державну службу та службу в органи місцевого самоврядування здійснюється з дотриманням представництва кандидатур кожної статі; дискримінація за ознакою статі при прийнятті на державну службу та службу в органи місцевого самоврядування і під час її проходження забороняється; керівники органів державної влади та органів місцевого самоврядування зобов'язані забезпечити рівний доступ громадян до державної служби та служби в органах місцевого самоврядування відповідно до кваліфікації і професійної підготовки незалежно від статі претендента; формування кадрового резерву для заміщення посад державних службовців і посад в органах місцевого самоврядування, просування їх по службі здійснюється із забезпеченням рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків; дозволяється застосування позитивних дій з метою досягнення збалансованого представництва жінок і чоловіків на державній службі та службі в органах місцевого самоврядування з урахуванням категорій посад службовців [3].

Проте, варто зауважити, що цей закон має рамковий характер, норми закону дуже узагальнені, орієнтовані на майбутнє, реалізація їх потребує розробки і впровадження значної кількості підзаконних актів. Основні недоліки закону зводяться, в першу чергу, до відсутності чітко визначених норм представництва та механізмів їх реалізації. Так, наприклад, ст. 8 закону містить норму про врахування у законодавчій діяльності принципу рівних прав і можливостей та, на жаль, жодного документа, що зобов'язував би проводити таку роботу відповідні підрозділи апарату Верховної Ради, немає. Одним із напрямків деталізації гендерного законодавства є спроба запровадження системи квотування політичного представництва жінок.

Проблема квотування представництва жінок у виборчих списках кандидатів у депутати від партій в українському політикумі починає предметно обговорюватися, починаючи з 2001 р. Зокрема, народний депутат України Мазур О. запропонував доповнити ст. 40 Закону України „Про вибори народних депутатів України” п. 9 такого змісту: „В

кожному виборчому списку кандидатів у депутати від партії (блоку) кількість осіб кожної статі не повинна відрізнятись більше ніж на одну особу. Список має бути складений за принципом чергування осіб різної статі”[9]. Ця ініціатива викликала досить швидку реакцію, оскільки вже через 28 днів після внесення законодавчої ініціативи, ініціаторам було вручено подання про відхилення.

Паралельно Мазур О., ініціював введення 50% квоти для жінок кандидатів у народні депутати у контексті обговорення питання збільшення терміну повноважень народних депутатів до 5 років [8]. Згідно з цією законодавчою ініціативою партії або виборчі блоки, які беруть участь у виборчій компанії, після реєстрації Центральною виборчою комісією мають право висунути по одному кандидату у виборчий округ через свої регіональні відділення (місцеві осередки) за таким принципом: в п’ятдесят відсотків (50%) виборчих округів висуваються кандидатами особи жіночої статі, в інші п’ятдесят відсотків (50%) виборчих округів – особи чоловічої статі. А при формуванні виборчого списку партій або їх виборчих блоків, необхідно керуватись наступними правилами: половину виборчого списку партій (виборчого блоку) повинні складати особи чоловічої статі, другу половину – особи жіночої (через одного в списку, за принципом: чоловік, жінка, чоловік, жінка і т.д.). Однак, ці ініціативи, викладені цілком в дусі європейських традицій паритетної демократії не були схвально сприйняті навіть на рівні експертного висновку.

Більш інтенсивно інкорпорація проблеми гендерного паритету у сфері політичних відносин почала здійснюватися напередодні президентських виборів 2004 р. Зокрема, народними депутатами Білозір О., Томенком М. та Богатирьовою Р. було ініційовано зміни до виборчого законодавства, згідно з якими пропонувалося, визначаючи черговість кандидатів у партійному виборчому списку на з’їзді (зборах, конференції), обов’язково забезпечувати представництво у виборчому списку в кожній п’ятірці кандидатів у депутати як жінок, так і чоловіків [10]. Однак і такий, більш м’який варіант, що пропонував фактично тільки не менше 20% представництво жінок у партійних передвиборчих списках, не знайшов підтримки вже на першому етапі проходження законодавчої ініціативи.

З прийняттям Закону України „Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків” (2005) постала нагальна необхідність внесення змін до законодавчих актів для приведення їх у відповідність із вимогами названого Закону, зокрема, щодо забезпечення рівних можливостей жінок і чоловіків бути обраними до вищого законодавчого органу влади та до органів місцевого самоврядування. З цього приводу у ВРУ було зареєстровано дві законодавчі ініціативи: по-перше, проект Закону „Про внесення змін до Закону України „Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків” (щодо права жінок у представницьких

органах)” [7] (ініціатори – Шевченко К., Шпиг Ф., Грицак В.) не був прийнятий у першому читанні; по-друге, проект Закону „Про внесення змін та доповнень до деяких законів України (щодо забезпечення прав та можливостей жінок і чоловіків у виборчому процесі)”[12] (ініціатори Томенко М., Бондаренко О.) отримав позитивний експертний висновок та був рекомендований до ухвалення у першому читанні в лютому 2008 р. Завданням законопроекту, яким визначається порядок, який забезпечує представництво у виборчому списку в кожній п’ятірці кандидатів у депутати як жінок, так і чоловіків, є створення додаткових умов для забезпечення рівного доступу жінок і чоловіків до участі в прийнятті рішень на рівні законодавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Ідеологія законопроекту відповідала проаналізованим вище ініціативам Томенка М., поданих на розгляд ВРУ в 2004 р. Новація зводилась до того, що по-перше, контроль за представництвом у кожній п’ятірці партійних виборчих списків як жінок-кандидатів, так і чоловіків мали здійснювати виборчі комісії; по-друге, застосування подібної практики пропонувалося і на рівні виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів. Отже, за своєю сутністю запропоновані проектом зміни не викликають заперечень, оскільки є позитивними діями, що спрямовані на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією, можливість застосування яких передбачена чинним законодавством. Однак, норми проекту не передбачали механізм реалізації запропонованих законодавчих новацій, що дозволяє зробити висновок про їх, певною мірою, декларативний характер та, відповідно, неможливість реалізації на практиці. Зокрема, запропонована проектом нова редакція ст. 15 Закону України „Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків” та нові редакції ч. 5 ст. 57 Закону України „Про вибори народних депутатів” та ч. 1 ст. 34 „Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів” містять однаковий припис щодо „обов’язкового забезпечення представництва у виборчому списку в кожній п’ятірці кандидатів у депутати як жінок, так і чоловіків”. Разом з тим, наведений припис не передбачає практичного механізму його застосування, оскільки в межах згаданих вище виборчих законів не пропонується деталізувати порядок відліку відповідних п’ятірок, що дозволяє тлумачити згадану норму довільно.

Нова редакція ст. 15 Закону України „Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків” (так само, як і чинна) передбачає, що контроль за вимогами цієї норми здійснюють виборчі комісії. У зв’язку з цим, доцільно зауважити, що питання контролю за дотриманням вимог виборчого законодавства повинно бути предметом відповідних

виборчих законів, а не Закону України „Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків”. Крім того, варто звернути увагу на той чинник, що для проведення тих чи інших виборів, відповідно до Закону України „Про вибори народних депутатів України” (ст. 24) та Закону України „Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів” (ст. 19), передбачено утворення різних видів виборчих комісій. Разом з тим, норми проекту не конкретизують, які саме виборчі комісії і в який спосіб контролюють дотримання вимог закону щодо складу виборчих списків, які рішення можуть прийматися виборчою комісією за результатами контролю.

Механізм реалізації припису щодо „обов’язкового забезпечення представництва у виборчому списку в кожній п’ятірці кандидатів у депутати як жінок, так і чоловіків” виглядає не завершеним і з огляду на те, що не містить розв’язання низки цілком вірогідних проблемних ситуацій. Наприклад, не зрозуміло, які правові наслідки можуть спричинити ситуації, за яких окремому депутату відмовлено в реєстрації, скасовано його реєстрацію або кандидатом відкликана заява про згоду балотуватись, внаслідок чого фактично відбудеться порушення згаданих законодавчих нововведень.

Отже, проблеми забезпечення паритетності статей слід розв’язувати з точки зору можливості встановлення рівноваги соціальних прав та обов’язків, яка забезпечила б чоловікам і жінкам рівні можливості й водночас враховувала їхні анатомічні та психофізіологічні особливості. Принцип рівноправ’я жінок і чоловіків повинен розглядатися як рівне право на участь у державному управлінні, на працю, освіту, визнання спеціальних прав працюючої жінки, пов’язаних з її фізіологічними особливостями і роллю матері й жінки в сім’ї та суспільстві. Вказаний принцип має торкатися також рівності між самими жінками, незалежно від національності, майнового стану, мови та віросповідання. Також сьогодні вкрай необхідно визнавати й охороняти спеціальні права жінок, пов’язані з інтересами дітей.

Будь-яка політика, а особливо гендерна, спрямована, в першу чергу, на реалізацію інтересів громадян – жінок і чоловіків, сформованих у контексті певних цінностей і потреб. Державна влада має безперечно право авторитарно пропонувати суспільству власні цінності, примушуючи визнавати їх як соціальні норми. Однак інтереси, що реалізуються державною політикою, мають бути ідентичними інтересам розвитку суспільства.

Підсумовуючи, зауважимо, що основна проблема вітчизняного законодавства у сфері гендера полягає, насамперед, у його декларативності. Більшість загальних норм практично не реалізуються на практиці, оскільки відсутніми є чітко прописані механізми контролю за їх дотриманням. Для розв’язання практичних гендерних проблем, регулювання окремих

аспектів становлення гендерної рівності, законодавчого визначення всього спектра прав та можливостей, які містять поняття гендерна рівність, на нашу думку, необхідною є розробка спеціального предметного законодавства. Будь-яка сфера суспільного життя має свої гендерні особливості, які необхідно враховувати в правотворчій діяльності відповідних органів влади. Оскільки законодавство завжди діє як єдина злагоджена система, то дії навіть найбільш досконалих загальних приписів закону не будуть достатньо ефективними, якщо він не підтримується системою підзаконних правових актів. Саме тому вдосконалення, на рівні із законами, потребують також і підзаконні нормативно-правові акти, що визначають практичні шляхи реалізації норм закону.

Джерела та література:

1. Гендерні паритети в умовах трансформації суспільства: Монографія / Кол. авт.; За заг. ред. Н.М.Оніщенко, Н.М. Пархоменко. – К.: ТОВ „Видавництво „Юридична Думка”, 2007. – 372 с.;
2. Закон України „Про вибори народних депутатів України”. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main/cgi?nreg=1665-15>;
3. Закон України „Про забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків і жінок” від 8 вересня 2005 року № 2866-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 52. – Ст. 561;
4. Конституція України. – К.: ТОВ „Юридична думка”, 2006. – 120 с.;
5. Оніщенко Н. Європейський вимір гендерно-чутливої політики: Монографія / Оніщенко Н., Матвієнко О., Береза С. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2005. – 144 с.;
6. Постанова ВРУ „Про Декларацію про загальні засади державної політики України стосовно сім’ї та жінок” // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 1. – Ст. 129;
7. Проект Закону про внесення змін до Закону України „Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків” (щодо права жінок у представницьких органах) № 2633 від 30.11.2006. – Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=28845;
8. Проект Закону про внесення змін до статті 2, 10, 14 та 23 Закону України „Про вибори народних депутатів України” (стосовно збільшення терміну повноважень народного депутата і ЦВК до п’яти років та введення 50% квоти для жінок кандидатів у народні депутати) № 8203 від 23.10.2001. – Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=11200;
9. Проект Закону про внесення змін до статті 40 Закону України „Про вибори народних депутатів України” (стосовно введення 50% квоти для представництва жінок в виборчих списках кандидатів у депутати від партії) № 8205 від 23.10.2001. – Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=11200;
10. Проект Закону про внесення змін до статті 44 Закону України „Про вибори народних депутатів України” (щодо представництва жінок у виборчому списку партії) № 5605 від 03.06.2004. – Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc

Iryna Tsikul

Peculiarities of Legal Regulation of Gender Relations in Ukraine

The author analyzes the system of legal means of gender relations regulation in Ukraine. Today the basic legal act, which regulates problems of gender equality in Ukraine, the Law of Ukraine „On maintenance of the equal rights and possibilities of women and men” (2005) where a separate section is devoted to maintenance of the rights and possibilities of women in political sphere. The basic problem of the domestic legislation in gender sphere is pretentiousness of its positions. The majority of the general norms concerning inadmissibility of discrimination, equality of the rights and freedom, their protection and protection are not realized in practice. The main barrier the author sees absence of concrete legal mechanisms, direct sanctions and a significant amount of norms-principles. Improvement of such situation provides creation of the subject legislation focused on the decision of practical gender problems, detailed regulation of separate aspects of formation of gender equality, legislative definition of all spectrums of the rights and possibilities connected with gender equality.

Key words: gender equality, gender parity, discrimination, the legislative initiative, gender legislation, quota of gender.

© Петро Черник
(м. Львів)

4_1?id=&pf3511=18281; **11.** Проект Закону про внесення змін та доповнень до деяких законів України (щодо забезпечення прав та можливостей жінок і чоловіків у виборчому процесі) № 1232 від 13.12.2007. – Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=31114; **12.** Проект Закону про внесення змін та доповнень до деяких законів України (щодо забезпечення прав та можливостей жінок і чоловіків у виборчому процесі). – Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc2_5_1_J?ses=10007&num_s=2&num=1232&date1=13.12.2007&date2=&name_zp=&out_type=&id; **13.** Проект Закону про державні гарантії рівних прав і можливостей чоловіків і жінок № 4128 від 29.05.2001. – Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=6981; **14.** Проект Закону про забезпечення рівності прав жінок та чоловіків № 2219 від 20.09.2002. – Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=13124; **15.** Проект Закону про забезпечення рівності прав жінок та чоловіків № 6074 від 01.09.2004. – Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=18762.

УДК: 327

ГЕОПОЛІТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ АНАЛІЗУ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ

В статті аналізуються джерела геополітики як специфічної сфери знань теорії міжнародних відносин. Зроблено коротку історичну ретроспективу щодо розвитку геополітичних вчень та концепцій. Визначено основні закони, функції та категорії геополітики. Вивчено погляди вітчизняних та зарубіжних дослідників стосовно геополітичного положення України. Змодельовано можливі сценарії розвитку геополітичної обстановки навколо нашої держави. Особливу увагу приділено важливості врахування геополітичного аналізу в процесі прийняття рішень щодо організації зовнішньополітичної діяльності держави.

Ключові слова: теорія міжнародних відносин, геополітичні концепції, геополітичний аналіз, геополітичне положення, функції геополітики.

Поява на політичній карті Європи суверенної України – помітна подія у розвитку сучасної міжнародної системи. Сьогодні Україна шукає своє місце у багаторівневій ієрархічній будові міжнародної системи – „універсальній”, тобто серед світових геополітичних центрів сили (США, Європа, Китай), які конкурують між собою та взаємодоповнюють один одного [14, с.74]. Можна стверджувати, що позиція України значно впливає на формування архітектури цієї системи не тільки на регіональному, але й на глобальному рівні. У цьому контексті важливі геополітичні концепції щодо дослідження розвитку взаємовідносин України

з державами світу, визначення її ролі і місця у геополітичному „балансі сил”. Ігнорування законів геополітики часто веде до перетворення слабших держав в об’єкт маніпуляції сильнішими, тобто до втрати національного суверенітету. Закони геополітики торкаються всіх держав без винятку, незалежно від їх статусу і місця у міжнародній системі. Із збільшенням спектру вибору зовнішньополітичних рішень збільшилась і відповідальність за їх правильність, що відповідає стратегічним національним інтересам. Виробити доцільний зовнішньополітичний курс неможливо без широкого геополітичного аналізу, законів функціонування і визначення особливостей міжнародної системи.

Геополітичні ідеї виникали разом із феноменом державної експансії й імперської держави. У широкому розумінні геополітичні ідеї реалізувалися в кінці XIX – початку XX ст., ставши вагомим надбанням загальної теорії міжнародних відносин. Тож, автор прагне виявити важливість даної наукової дисципліни для сьогодення, особливо в контексті становлення України. Адже світові процеси в минулого, значно модифікувались щодо низки політичних, економічних, соціальних, військово-стратегічних, науково-технічних, інформаційних, психологічних чинників, по-новому визначають логіку й ієрархію сучасних міжнародних взаємин. Праць по цій проблемі, доволі багато у вітчизняній і світовій науковій літературі. Поряд з „батьками геополітики”,